

Karl'ın ve Adolf'un Tuhaf Hâli*

The Economist

Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında Britanya'da doğmuş biri için, faşizmin veya komünizmin milyarlarca insana cazip gelebileceğini veya faşist veya komünist fikirler üzerinde kurulmuş ve şimdi barbarca ve ahmakça görülerek küçümsenen rejimlerin böylesine uzun sürebileceğini tahayyül etmek zordur. Ancak, daha yirmi sene önce, bu asrı, "izm"ler arasındaki savaş yüzyılı, faşizmin çoktan mağlûp edildiği, fakat kapitalizmle komünizmin arasındaki gerçek savaşın hâlâ devam ettiği bir yüzyıl olarak tasvir etmek gayet normal olacaktı. Bunu söylemek sadece ABD ile Sovyetler arasındaki çatışmayla ilgili bir reel politik gözlem yapmış olmak değildi.

Bu bir fikirler savaşıydı veya, en azından, bir fikirler savaşı olarak görülmüştü. Marksizm ve onun türevleri Leninizm ve Maoizm, çeşitli şekilleriyle liberal, demokratik kapitalizme karşıydı. Mamafih, 2050 veya 3000'de bu çatışmaya bizzat şahit olmamış birçok tarihçi, bunun gerçekten Karl Marx ve onu izleyenlerin fikirleriyle ilgili bir kavga mı, yoksa bir başka fikrin, milliyetçiliğin farklı formları arasında bir mücadele mi olduğunu merak edecektir. Zira, Marx'ın temel fikirleri, Ekim 1917'de Lenin'in bolşevikleri Rusya'da iktidarı ele geçirdiğinde çoktan yanlışlanmıştı.

Avrupa'da ve Amerika'da büyüyen işçi sınıfı, fakirleşmek ve sefalete düşmek bir yana, *Komünist Manifesto*'nun yayınlandığı 1848'den beridir, hem mutlak hem nisbî anlamda, fark edilebilir derecede daha iyi bir hayata ulaşmıştı. Çalışan sınıfın dertleri ve çıkarları siyasetin merkezî teması hâline gelmişti, fakat isyan çok küçük bir azınlık tarafından savunulmaktaydı. Proleterya ve kapitalistler olmak üzere birbirinden gittikçe uzaklaşan iki sınıf yaratmak yerine, bir orta sınıfın doğmasıyla işler daha karışık hâle geldi. Uluslararası sınıf dayanışması göstermek şöyle dursun, işçiler, Birinci Dünya Savaşı'nın cephelerinde vatanseverce çarpıştı. Marksizme bilimsellik iddialarını veren otomatik ekonomik kanunların otomatik olmadıkları kanıtlandı.

Fakat, Komünist devrimin vuku bulduğu, Marx'ın isyanların kaçınılmaz biçimde gerçekleşeceğini iddia etmiş olduğu endüstriyel kapitalist toplumlara pek benzemeyen iki ülke -Rusya ve Çin- için bu mesele teşkil etmedi. Ne bu iki ülke, ne de Fidel Castro'nun Küba'sı ve Ho Chi Minh'in Vietnam'ı -en azından ilk birkaç yıldan sonra- Marx'ın komünizm olarak kabul etmiş olacağı bir şeyi uyguladı.

Bu yüzden, olaylara bizatihi şahit olmamış kimi tarihçiler pragmatik, dönemin şartlarıyla bağlı açıklamalar yapmaya meyledecekler-

dir: Rusya'da savaşın kaos ve sefaletini istismar eden atılğan bir ufak grubun darbesi; Sovyet Rusya'yı endüstrileştirmek için, ünlü kapitalist Henry Ford'un modern kitle üretimi tekniklerinin adapte edilmesi; totaliter bir hâkimiyet tesis etmek için kitle iletişimi tekniklerinin ve değişimi sağlamak için terörün kullanılması; Marksizm- Leninizm'in destek sağlamak ve barbarlıkları maskelemek için bir dinî inanç olarak istihdam edilmesi; Hitler'in faşizminin ve Doğu Avrupa'ya yönelik toprak ihtirasının Rus milliyetçiliğinin üstünü örtecek ve uluslararası sempati sağlayacak şekilde doğması; kolonyal imparatorlukların varlıklarını devam ettirmeleri ve bu imparatorluklardaki bağımsızlık hareketlerinin, sırf Batı mütehakimlerden farklı görüldüğü için umutla/sempatiyle Rusya'ya bakmaları...

Şartlarla bağlantılı benzer açıklamaları, Hitler ve faşizmin yaman mucidi Mussolini için ve onların İspanya ve Portekiz'deki hayranları Franko ve Salazar'ın yükselişi için de yapmak beylik bilgelik olmuştur. Bu diktatörler, Almanya ve İtalya'da sosyal ve politik düzeni tahrip eden Birinci Dünya Savaşı'nın mahsulüydü. Versailles Antlaşması Almanya'yı cezalandırdı ve aşağıladı ve 1920'lerde ve 30'larda ticaretin önündeki millî engellerin yükseltilmesi ekonomik başarısızlığa sebep oldu.

Faşist amentü (muhteva bakımından) komünizmden daha boştu ve neye taraftar olduğundan çok neye karşı olduğunda açtı; fakat Hitler ve Mussolini, kaos yerine organizasyon teklif ederek (Stalin gibi Hitler de Ford'a hayrandı); İlk Savaş'ın milliyetçiliğini ruhî ve ırkçı bir öğretiye doğru genişleterek; ve tanımlanmamış bir "liderlik" teklif ederek destek sağladı. Bu liderlik Peter Drucker'ın *The End of Economic Man (İktisadî İnsanın Sonu)* adlı kitabında -ki bu kitap bu Avusturyalı göçmeni 1939'da şöhret hâline getirdi- ifade ettiği gibi, liderlerin "sihirbaza benzer kabiliyetlerine" inanma çağrısıydı.

Stalin'in kendisinin bir anti-faşist olmasından istifade etmesi gibi, Hitler de, Yahudileri ve Bolşevikleri aynı şekilde beynelminel düşmanlar olarak tasvir ederek, Rusya'nın dünya devrimi ile bağlantısını istismar etti.

Bu tür şartlarla bağlantılı açıklamalar (izahlar) rahatlatıcıdır, fakat bu açıklamalar benzer aşırı durumların mevcut olmaması hâlinde böyle rejimlerin vücut bulmayacağını farzeder. "Dünya savaşlarından ve büyük depresyonlardan kaçın"ın dersini kavramak zor değil. Bu, yine de, (bizi) insan tabiatıyla ilgili makul bir görüşe götürür. Çünkü faşizmin büyümlü çözümleri ve komünizmin ütopyacı çözümleri; daha önce bu tür şeyler(e inanmak) için fazla medenileşmiş ve çok rasyonel olduğu düşünülen İtalyanlardan, Almanlardan ve Ruslardan, bir ilk destek, en azından teslimiyet gördü.

Dahası, bu makullüğe katkıda bulunmak için söylemek gerekirse, hem faşist hem komünist rejimlerde yaşanan bazı şeyler 1930'larda hem Avrupa'daki hem Amerika'daki demokratik ülkelerde de bulunabilirdi: İnsan ırkının ıslahına ve zihnen hasta olanlar gibi özürsüz grupları kısırlaştırmaya ilgi; fizikî zindeliğin (fitness) yüceltilmesi; sosyal mühendislik; nüfusun sayısı ve gıda yetersizlikleri konusunda endişe. Ve Mark Mazower'ın *Karanlık Kat'a: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı* kitabında işaret ettiği gibi 1939-45'teki özgülük savaşçıları ve faşizme ve ırkçılığa karşı savaşanlar çok iki yüzlülerdi; çünkü kendileri ırkî üstünlüğün ana tema olduğu diktatöryel imparatorluklar idare ediyorlardı. Mahatma Gandhi'nin, Batı medeniyeti hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, "iyi bir fikir" cevabını vermesi şaşırtıcı değildir.

* *The Economist*, "The Strange Case of Karl and Adolf", September 9th 1999.

Çeviren: Atilla Yayla